

## ԵՐՈՒՍԱՂԵՍԻ «ՏԱԳՆԱՊ»Ը ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՈՐ

ՀԵՌՈՒԳԻՐՆԵՐ՝ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷՆ. —

Հայրիկ եւ Սուրեն Եպիսկոպոսներուն

6 Հոկտ. 1956

«Նոյասակայարմար կը նկատենք որեւէ քաղ չառնել մինչեւ եղիշէ Սրբազանի վերադարձը: Մեր փափակն է որ ամեն զնով պահ պանուի ներքին համեմատութիւնը եւ խաղաղութիւնը»:

Օրհնութեամբ

ՎԱԶԳԷՆ ԱՌԱՋԻՆ

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

22 Հոկտ. 1956

«Կոչ կ'ընենք բոլոր Միաբանութեան անխախտ պահպանել ներքին միութիւնը եւ օրհնակները: Ոչ մէկ զնով պէտք չէ հրապարակ հանել ներքին վեճերը եւ նոր պառակտում: Հարցը կարելի է լուծել Տիրան Սրբազանի հետ հաշտութեամբ: Հաղորդեցեք Տիրան Սրբազանին մեր հրաւերը իշխածին այցելութեան, լուսավոյն եւ հիմնական կարգադրութեան համար»:

Օրհնութեամբ

ՎԱԶԳԷՆ ԱՌԱՋԻՆ

Վերոյիշեալ հեռագիրները առնելին չեն հրատարակուած «Սիոնի մէջ, թէ ինչու, առիկա բացատրութեան չի կարօտիր: Ձեռն յարգուած Նոյնպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի փափաքները: Հակառակ այս իրողութեան, Տիրան Սրբազանն ու իր խմբակը Վեհափառի փէշերուն փաթթուած, Նորին Ս. Օծութեան անունով խօսած ու գործած են, շրջուած ներկայացնելով բոլոր իրողութիւնները եւ իրենց եկեղեցական ու աշխարհական մեղսակիցներու միջոցաւ խարախելով Նորին Սրբութիւնը կատարուածներու նկատմամբ: Եթէ Նորին Ս. Օծութիւնը իր անհուն բարութեամբ պահ մը անդրադառնար Կ. Պոլսոյ թիզ մը հակայի թանձր ունայնամտութեան ու նենգութեան եւ միւսներու հոգիի մթին ցածութեան, որոնց յետոյ անդրադարձաւ, երբ Տիրան Սրբազանի խմբակը ամենադոյզն չափով չուզեց արժեւորել Նորին Ս. Օծութեան չորս հեռագիրներն ու խնդրանքները, Հոգշ. Տ. Բարզէն Վրդ. ին Եպիսկոպոսական վկայական մը տալու առիթով: Մեր տրամադրութեան տակն են այդ հեռագիրները: Ընթերցողներուն կը թողունք եզրակացութիւնը թէ ո՞վ չէ հնազանդած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, Եղիշէ Սրբազանը թէ Տիրանն ու իր խմբակը, որոնցմէ մին յետոյ արքութեան պիտի արժանանար, յարգած լըլլալուն համար անշուշտ իր Պետին հրահանգները: Ասոնք զրպարտութիւններ չեն, ոչ ալ հէքեաթներ, այլ իրողութիւններ, որոնց թղթածրարը կը հանգչի Ս. Աթոռոյ Դիւանատան մէջ, կազմելով մարդկային անգիտակցի տխմարութեան եւ երջանիկ ունայնամտութեան լաւագոյն վաւերագրութիւնը: Այս իրադարձութիւններու ակնարկութիւնները պիտի չուզէինք ընել հոս, եթէ անհրաժեշտ լըլլար վանել սաղանքի եւ ոմիրի այն չարաշուք արարքները, որոնք արեւու լոյսին պէտք է գան, անգամ մը եւս խայտառակելու համար անոնց ստաշաղախ հեղինակները: Արեւու լոյսին պիտի գան մանաւանդ Կ. Պոլսոյ մեծ խրատատունին անվայել արտայայտութիւնները, հանգուցեալ Դէորդ Զ. Կաթողիկոսին դէմ: Ձեռք խօսիր իր կեցուածքն մասին, երբ մէկ կողմէ կը սպառնար վերաքննութեան ենթարկել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին վճիռը, երեք կարգալոյժներու առիթով, միւս կողմէ ողորմուկ ծայնով կը խնդրէր Եղիշէ Սրբազանէն որ բարեխօս ըլլայ Վեհափառ Հայրապետին մօտ եւ փրկէ

զինքը այն դժուարին կացութիւնէն, զոր ինք իր անհուն իմաստութեամբ ստեղծեր էր իր շուրջը՝ Այդ օրերուն եղիշէ Արքեպս.ը զթագ անճար մարդուկին եւ դարմանուեցաւ եղածը: Էջմիածնի Դիւանատան մէջ անշուշտ կը պահուին Կ. Պոլսոյ հակային այն երեք հեռագիրները, որոնցմով այս նոր Նախօրէնը կը սպառնար չճանչնալ Էջմիածինը, եթէ օրուան Կաթողիկոսը չխոնարհէր իր առջեւ:

Անթիլիասի եւ Երուսաղէմի տագնապնեռու մէջ իր ցոյց տուած անհարկի փութկոտութիւնը եւ զանոնք ներկայացնելու եղանակին մէջ դրած իր ստեղծ եւ կեղծելու «բարի կամքը», զլիւս պտոյտ տուող համեմատութիւններու կը հասնի, զգուանք պատճառելու չափ բոլոր անոնց՝ որոնք իրազեկ կը դառնան իրողութեան: Յետոյ երբ անդրադառնանք Յորդանանի արքային դրած մսնեղուկ եւ իր ստիճանին միայն անպատուութիւն բերող սողոսկուն խնդրագրերուն, այդ առիթով յայտնի պիտի ըլլայ նաեւ իր սիրաբանութեան բուն նպատակը Թուրքիոյ վարիչներուն հետ, որոնց շնորհիւ միամտօրէն կը կարծէր թէ պիտի կրնար կարգադրել մեծ վտարուողին հարցը: Ողբամ զքեզ հայոց աշխարհ: Այլեւս աւելորդ է բսել թէ ապուշութեան եւ անկարողութեան աստիճան մը կայ ուր այս կարգի եղկելիները միայն կը փորձեն հասնիլ, անպատուելով ինքզինքնին օտարներու առջեւ, իրենց անծին անպատասխանատու անճշտութեամբը եւ իրենց խելքին քստմնելի դատարկութեամբը:

Պայքարելու երեք կերպեր կան: Կ'ըսէ Մաքիավէլի, մէկը օրէնքի ուժով, ասիկա կերպն է մարդկային արարածներու, միւսը ուժի միջոցաւ, ասիկա կերպն է զօրաւոր անասուններու, իսկ երրորդը սուտի եւ կեղծիքի զէնքերով. այս վերջին կերպին կը դիմեն ապականած հոգիները, այսինքն անոնք՝ որոնք զուրկ են մտքի եւ մարմնի ուժերէն եւ քայելու տեղ սողալ գիտեն միայն:

ՊԱՏԱՆԿԱՆԵՐԸ ԵՂԻՇԷ ՍՐԵԱԳԱՆԻ ՊԱՏՈՒՄԱՐԿՈՒԹԻՒՆ. — «Ախն»ի ստաբարբառ հաղորդագրութիւնը եղիշէ Սրբազանի փիլոսոփայութեան պատճառը կը նկատէ այս վերջինի մանայն Հայոց Կաթողիկոսի ազդարարագրին անասացած չըլլալը: Յետոյ միամիտ չարութեամբ կ'աւելցնէ թէ «մինչ այդ, Վեհափառին իմաց տրուեցաւ որ Միաբանութեան մէջ եղիշէ Սրբազանը Միաբանութիւնէն արտաքսելու առաջարկ կայ: Վեհափառը սպասեց այդ առաջարկի կրիսն»:

Ունեւմուտ րնթերցողին կը թողունք այս ասորական ապուրէն հատիկներ հանելու աշխատանքը: Եթէ եղիշէ Սրբազանը մանայն Հայոց Կաթողիկոսի հրահանգներուն չհնազանդելուն համար ստաբալ իր պատիժը, Նորին Ս. Սծութիւնը ինչո՞ւ պէտք ունեցաւ սպասելու որ եղիշէ Սրբազանը վտարուէր Միաբանութիւնէն: Եթէ Նորին Ս. Սծութիւնը ինքզինքը իրաւասու եւ զօրաւոր չէր զգար առանց այս արտաքսումին տալու իր պատժաւճիռը, ինչո՞ւ վերջնագիր կը ղրկէր: Միաբանութիւնէն վտարուելէն յետոյ, եղիշէ Սրբազանը կը դադրէր այլեւս Ս. Սծոյ շահերուն դէմ գործելու իրաւասութեանէն, հետեւեալ ինչո՞ւ պատիժը: Ի՞նչ կապ կար վերջնագրին եւ արտաքսումին միջեւ: Առջի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել զուցէ, թէ պատժագիրը Երուսաղէմէն կը խնդրուէր թէ ո՞ւր Էջմիածնէն կը թնկալուէր: Այս առեղծուածին ճշգրիտ լուծում գտնելէն յետոյ միայն կարելի կ'ըլլայ եզրակացնել թէ լեզբու յանձնումը պատրուակ էր թէ պատճառ:

Այս հանելուկի լուծման համար պէտք չունինք դիմելու Տիրան Սրբազանի փառաբանին մեզի մտերմօրէն ըսածներուն, ոչ ալ Կ. Պոլսոյ դաւադրի Էջմիածին ղրկած նամակներուն, ոչ վարձուած բազմաթիւ եկեղեցականներու դիմումագրերուն, ոչ ալ երուսաղէմի Միաբանութեան տասնչորս վարդապետներու եւ կարգ մը աշխարհականներու պահանջագրերուն: Այդ բոլորը պիտի չյաջողէին մանայն Հայոց Վեհափառին ստորագրել տալ եղիշէ Սրբազանի պատժագիրը, եթէ անիկա երկու տարիներ առաջ, Նորին Ս. Սծութիւն Վազգէն Ա. տակաւին կաթողիկոս չեղած, վճռուած չըլլար արդէն...: Վերոյիշեալ դաւադիրներէն թող ոչ որ պարծնայ թէ իր շնորհիւ կամ իրենց բոլորի գործակցութեամբ կը յաջողէր պատիժը, ինչպէս նոյն այդ բոլորի միջնորդութեամբ կարելի չեղաւ երկարաձգել տալ պատիժը, երբ Նորին Ս. Սծութիւնը զգաց զայն վերցնելու անհրաժեշտութիւնը:

Աւելին չենք ուզեր ըսել, միայն կը հիանանք «Սիոն»ի հաղորդագրի նարտարամրտութեանը վրայ, որ կը փորձէ իր փտած կամուրջին վրայէն անցնել տալու կամաւոր մեղսակիցներու թնփօրին հետ նաեւ անոնք՝ որոնք շատ լաւ գիտեն Հռոմ տանող բոլոր նամականիքը, արքայական կամուրջներովը միասին:

Բայց մանաւանդ ուշագրաւ է Հաղորդագրութեան այն լրբարանութիւնը, ուր կ'ըսուի անամթաքար թէ «Բեթլեհէմ փոխադրուելու կապակցութեամբ Տէրտէրեան եպիսկ. հակառակ իր իսկ գրով յայտնած «հնազանդութեան» Վեհափառ Հայրապետի «հրահանգներուն», շարունակեց գործնականապէս «անտեսել» Հայրապետական հրահանգները»: Իսկ թէ այս առիթով մենք ինչ գրեցինք նախ Վեհափառ Հայրապետին եւ ապա «Սիոն»ի ստախոսին, ահաւասիկ: —

«Ձերդ Վեհափառութեան պատճառը ստանալէս. անմիջապէս յետոյ, գրեցի Տիրան Սրբազանին քէ պատահաս եմ Բեթլեհէմի Ս. Մենդեան Հայոց Վանք երբայտ, համաձայն Ձերդ Ս. Օծուքեան իմ նկատմամբ տնօրինած պատիժին: Առաջին նամակիս պատասխանը ինձի եկաւ երեք շաբաթներ վերջ միայն, նոր պատճառով մը եւ իր կողմէն խմբագրուած նոր հրահանգներով: Սրբազանը նամակով մը Տիրան Սրբազանին գրեցի քէ Վեհ. Հայրապետի պատճառով ինձի եղած հրահանգներէն դուրս որեւէ հրահանգ չեմ ընդունիր, հետեւաբար բարի ելիք կարգադրելու սենեակս եւ տեղեկացնելու ինձի: Տակաւին մինչեւ այսօր Տիրան Սրբազանը որեւէ կարգադրութիւն ընել չէ ուզած, ով գիտէ յետին ինչ մտածումներով: Տիրան Սրբազանը, Վեհափառ Տէր, չուզեց իմ Բեթլեհէմ երբայտ, որպէսզի կարենայ աւբասանել զիս իբրեւ հետեւ եւ անհնազանդ, երբ այս ուղղութեամբ չէ գրած արդէն, որովհետեւ շատ լաւ կը ճանչնամ իր ինչ ապրանքէ ըլլալը: Սակայն ուրախ եմ եւ մխիթարուած այս կորսնակէս մէջ՝ որ Ձերդ Վեհափառութիւնը իմաստուն կերպով կ'ըսէ կեռել պարտաւորեալ, մակաբերելով նիւթուած դաւադրութիւնը»:

Ամսաւ, 16 Սեպտ. 1957

Իսկ ըողորի հեռագիրը Նորին Ս. Օծութեան, իր պատճառները ընդունելէս յետոյ, որուն կ'ակնարկէ «Սիոն»ի հաղորդագրութիւնը, հետեւեալն է: —

«Վեհափառ Տէր,

Մանրակէիս ամբաստանութիւններու ներքեւ չեմ, աշիկա ուրիշներու ըսածն է, ընդհակառակն, ամբաստանողի դերով կը ծանփմ պայման, օրինական Տիրան Սրբազանի աւ իր խմբակին դէմ: Իմ բարոյական կենցաղս խոցելի չէ, երբ մանաւանդ կ'ըսուի զարմուկ զիս ամբաստանող ամբարոյականներու հետ: Ես բնաւ անհաւատարմ եղած չեմ Մայր Աթոռին եւ իր Պետին նկատմամբ եւ չեմ կրնար ըլլալ: Ես բնաւ հակառակ տարած չեմ Սրբոց Ֆակոբեանց նուիրապետութեան եւ եղբայրութեան շահերուն, ընդհակառակն, դաւաւոր այդ ժառանգութեան աւանդութիւնը, օրհնէր եւ կարգուստարք չարաչար ոտնակոխ ընդունելուն դէմ է որ կը ծառանամ: Իմաստամբ միջոցաւ իմ բարձրացուցած բոլորս աւրիք բան չէ, բայց պատշաճութիւնը իմ մարդկային եւ բարոյական իրաւունքներուն եւ եկեղեցականի արժանապատուութեանս, որոնք ոչ մէկ բանի հետ կը իջիմ փոխանակել: Ապագան ցոյց պիտի տայ, Վեհափառ Տէր, քէ որուն է իրաւունքը: Աստուծոյ կը թողում արդարութիւնը, զայն ամուր կերպով բռնել յետոյ»:

Այս առիթով կը գրէի Նոյնպէս Տիրան Սրբազանին. —

«Հոգեւոր Տ. Վազգէն Աբեղայի միջոցաւ ստացայ Ձեր լրկած հայրապետական վնիւր: Շնորհակալութիւն քէ՛ Նորին Ս. Օծութեան եւ քէ՛ Ձեզի: Միայն քէ պիտի ուզի գիտնալ քէ Բեթլեհէմի Վանքին մէջ ո՞ր պիտի ըլլայ իմ բնակութեան վայրը եւ ինչ պայմաններու մէջ: Շնորհակալ պիտի ըլլայի երբ այս մասին անհրաժեշտ ու ճշգրիտ տեղեկացնէիք»:

Այժմ ընթերցողին կը թողունք հզօրակացութիւնը թէ մե՞նք թէ իրենք իրապէս անտեսած են Հայրապետի հրահանգները:

(Շարունակելի՛ 5)